

**«Միասնականության» միֆը որպես իրականության
կառուցարկման գործիք**

Լիանա Մարտիրոսյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-171>

Հանգուցային բառեր. քաղաքական միֆեր, հակադրություններ, մեծամասնություն, լռության պարույր, պայքար, քաղաքական ծրագիր, միֆաստեղծում

Նախաբան

Քաղաքական կյանքի առասպելականացումը եղել է մարդկության քաղաքակրթության պատմության անբաժան ուղեկիցը: Այսօր էլ, չնայած տեղեկատվական դետերմինիզմի կայացմանը, քաղաքացիական հասարակության ձևավորմանն ու ռացիոնալացմանը, մարդը չի ազատագրվում դիցարարության դրսևորումներից և տարբեր սոցիոմշակութային իրավիճակներում ստեղծում է նորանոր միֆեր [8, 18]: Ավելին՝ համաշխարհային հանրության զարգացման արդի փուլում տեղի ունեցած աննախադեպ իրադարձությունները՝ խոշորամասշտաբ մոդիֆիկացիաներ, տեխնոլոգիաների և ինֆորմացիոն աղբյուրների առատություն, ժողովրդավարական համակարգերի ստեղծում, անջատողականության իրարամերժ հակասություններ, ավելի են խորացնում այս իրավիճակը, քանզի, եթե բռնապետական ռեժիմում ամեն ինչ պարզ է և պարտավորված, ապա ժողովրդավարական հասարակություններում անհատն ինքն է իր ընտրության պատասխանատուն, ինչը բարդ է և ապակողմնորոշող [9, 95]:

Ժամանակակից միֆերի ստեղծման ամենից կիրառելի ոլորտը քաղաքականությունն է: Այն իր վրա է կրում սոցիոմշակութային նոր իրականության ստեղծման ողջ պատասխանատվությունը: Միֆերը ստեղծվում են քաղաքական կյանքի թատերականացման, դրան խորհրդանշական բնույթ հաղորդելու, իրականությունը չափազանցված ներկայացնելու և այլ միջոցներով, որոնք հասարակությանը կարող են ավելի արժանահավատ և իրական թվալ, քան իրականում կան [5, 61]:

Ըստ քաղաքական միֆերի մասին հետազոտությունների՝ ի տարբերություն ավանդական կամ, այսպես սասած, հարատև միֆերի, քաղաքական միֆերի նպատակները նախանշելն ավելի հեշտ է. օգտագործվելով որպես քաղաքական պայքարի գործիք՝ դրանք միտված են պաշտպանելու որևէ անհատի կամ քաղաքական խմբի նյութական շահերը: Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ հետազոտող Ա. Յուլաձեն քաղաքական միֆոլոգիան անվանել է կիրառական միֆոլոգիա, քանի որ այն հսկայական ազդեցություն է ունենում ամբողջ հասարակության վրա [13, 25]:

Ժամանակակից միֆերը, լինելով իրականության կառուցարկման կամ վերաիմաստավորման գործիքներ, ուսումնասիրվել են տարբեր գիտությունների շրջանակներում: Դրանց մասին կան բազում տեսություններ, որոնք այս կամ այն կերպ բացահայտում են միֆերի էությունը, առանձնահատկություններն ու գործարկման մեխանիզմները: Ամենից տարածված տարանջատումներից մեկն առաջ է քաշել ֆրանսիացի հետազոտող Ռ. Ժիրարդեն, ըստ որի, քաղաքական միֆերը չորսն են՝ դավադրություն, ոսկե դար, հերոս-փրկիչ և միասնականություն [11, 50]:

Հոդվածում մեր կողմից ուսումնասիրության է ենթարկվել միասնականության միֆը, որն այսօր համարվում է քաղաքական ուժերի զինանոցի անբաժանելի մասնիկը: Մեր կողմից իրականացված հետազոտության նպատակն է հայ իրականությունից վերցված օրինակների միջոցով բացահայտել միասնականության միֆի էությունը, ինչպես նաև դրա ազդեցությունը մերօրյա քաղաքական կարևոր իրադարձություններում: Հոդվածի խնդիրն է ներկայացնել միասնականության միֆի կիրառելիության դերը քաղաքական գործընթացներում, որն իրականացվել է միֆաստեղծման համար ամենից արդյունավետ սոցիալ-հոգեբանական հարթակ համարվող մեդիայի և դրանում տեղ գտած հրապարակումների միջոցով: Առաջին հայացքից կարող է թվալ՝ միֆերն այլևս կորցրել են իրենց արդիականությունը, սակայն մեր կողմից կատարված ուսումնասիրությունները գալիս են ապացուցելու հակառակը: Չնայած տեղեկատվական աղբյուրների և ՁԼՄ-ների առատությանը, սոցիալական մեդիայի զարգացմանը այսօր էլ անհատը ազատված չէ միֆական մտածողությունից: Մտացվում է, որ նույնիսկ լուսավորությունից սկիզբ առած, առաջադիմական գաղափարներով այրվող ժամանակակից անհատը քաղաքական երևույթները միֆականացնելու կարիք է զգում: Այս հանգամանքն էլ պայմանավորում է մեր հետազոտության արդիականությունը: Թեև միասնականության միֆը գրեթե միշտ եղել է հայ քաղաքական ուժերի զինանոցի անբաժանելի մասնիկը, այն գիտականորեն մասամբ է ուսումնասիրված: Մեր աշխատանքը միտված է բացահայտելու դրանց էությունը՝ այն արժանահավատ դարձնելով կենդանի օրինակների համադրմամբ: Այսինքն, հոդվածն իրապես իր մեջ գիտական նորույթ է պարունակում: Ինչպես նշեցինք, միֆերի ստեղծման և տարածման ամենից արդյունավետ սոցիալ-հոգեբանական հարթակը զանգվածային մեդիան է: Հոդվածը կարող է տեսական և գործնական կարևոր նշանակություն ունենալ մի կողմից քաղաքական իմիջով զբաղվող մասնագետների համար, քանի որ այն ինչ-որ առումներով բացատրում է՝ ինչպես կարելի է օգտագործել միասնականության միֆը որպես արդարացված մանիպուլյացիոն գործիք, մյուս կողմից՝ մեդիա միջոցների ներկայացուցիչների համար՝ սովորեցնելով նրանք՝ ինչպես իրենց խոսովորը չդարձնել քարոզչության գործիք ինչ-որ ուժերի ձեռքին: Հոդվածի մեթոդաբանական հիմքը կազմում են վերլուծության, համեմատության, ընդ-

հանրացման, արխիվային տեսանյութերի, ինչպես նաև այլ գիտական նյութերի համադրման մեթոդները:

Հոդվածի բովանդակությունը

Միֆերի ստեղծման անհրաժեշտությունը սաստկանում է քաղաքական ճգնաժամերի ժամանակ: Անցումային հասարակություններն ավելի խոցելի են միֆականացման ենթարկվելու տեսանկյունից: Նման իրավիճակներում քաղաքական կյանքի կառուցումը կատարվում է հեքիաթների, առասպելների տրամաբանությամբ: Որպեսզի տեղի ունենա որևէ իրադարձություն, անհրաժեշտ է արհեստականորեն ստեղծել որևէ դավադիր ուժի կերպար, ով իր վրա կկրի ստեղծված ծանր իրավիճակի ողջ պատասխանատվությունը: Այս միֆը ստացել է դավադրության միֆ անվանումը: Ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու միակ ուղին հերոսին դիմելն է, ով հանդես է գալիս որպես փրկիչ: Հերոս-փրկիչը, ըստ անհրաժեշտության, հայտնվում է ցանկալի պահին և խոստանում իր հետ բերել երկար սպասված ոսկե դարը: Որպես կանոն, նա խոստանում է կա՛մ տանել փառավոր անցյալ, կա՛մ խոստումնալից ապագա: Իր նպատակին հասնելու համար հերոս-փրկիչը դիմում է տարբեր տեխնոլոգիաների, որից մեկն էլ միասնականության միֆի ստեղծումն է: Չնայած ըստ Ժիրարդեի առաջ քաշած տեսության՝ միֆը կոչվում է միասնականություն, սակայն այն միասնականության կոչ է միայն առաջին հայացքից: Իրականում այս միֆի միջոցով քաղաքական ուժերը կատարում են հասարակության շերտազատում՝ ներմուծելով «մենք» և «նրանք» բաժանումը, որում «նրանք»-ը պատասխանատու են սոցիալական բոլոր խնդիրների և բացթողումների համար, իսկ «մենք»-ը այն մարդիկ են, որոնք միասնական են և միտված են այդ իրավիճակից հասարակությանը և պետությանը դուրս բերելու: Միասնականության միֆը ձևավորվում է հակադրությունների հիման վրա: Բարեկամ-թշնամի, մենք-նրանք, սև-սպիտակ, յուրայիններ-օտարներ հակադրությունները ուղեկցում են քաղաքական ուժին ողջ ընթացքում: Հասարակության լայն զանգվածներից չկտրվելու, «լռության պարույր»-ի մեջ չհայտնվելու համար անհատը նախընտրում է գնալ ամբոխի հետևից՝ այսպիսով դառնալով միֆի գոհ: Միասնականության միֆի կամ զանգվածի մաս կազմելու գրավչությունն ու միաչափության ընտրությունը 19-րդ դարից սկսած եղել է տեսաբանների ուշադրության կենտրոնում, քանզի այն այնքան գորեղ է, որ կարող է անհատին զրկել պատասխանատվության զգացումից և ուղեկցվել քննադատական մտածողության կորստով: Ուսումնասիրելով զանգվածային մարդու վարքագիծը՝ Խ. Օրտեգան նկատում է, որ այսպես կոչված գերժողովրդավարությունը ենթադրում է փոքրամասնության ոչնչացում սեփական ցանկություններն ու ճաշակը թելադրող մեծամասնատության կողմից, ինչի արդյունքում անհատը պարտվում է պետությանը, կորցնում է իրեն՝ դառնալով միասնականության միֆի գոհ: Նման միֆի ազդեցության տակ գտնվող

անհատին այլև անհնար է սեփական դատողությունների մասին հիշեցնելը, քանզի վերջինս արդեն գտնվում է ինֆորմացիոն թակարդում [12, 110]: Մեր-ժելով ամեն տեսակի այլընտրանքային տեսակետ՝ «նրանք» համոզում են, որ իրենց հետ չլինելը հղի է բազում վտանգներով: Միասնականության միֆի ստեղծումը, ըստ շատ տեսաբանների, անհրաժեշտություն է: Ըստ հետազոտող Ս. Ջաքարյանի՝ դրանք կատարում են կարևոր ինքնութենակերտ գործառույթներ. անմիջականորեն կամ միջնորդավորված մասնակցում են «մենք»-ի ինքնության ստեղծմանը, նպաստում ինքնանույնականացման գործընթացին, համախմբում էթնոկլիրներին, կարգավորում նրանց վարքը, որոշ դեպքերում, հատկապես ազգամիջյան հարաբերությունների սրման պայմաններում, «ստիպում» վերադառնալ ազգային ակունքներին ու արժեքներին, «հարկադրում» առաջնորդվել ազգային սովորույթներով ու ավանդույթներով: Այս ամենը նկատի ունենալով՝ ասվում է, որ եթե էթնոսը անգամ չունի իրական թշնամի, ապա պարտադրաբար պետք է հորինվի նման կերպար [3, 13]: Թշնամու կերպարը ստեղծվում է «մենք» և «նրանք» տարանջատման համար:

Այսպիսով կարող ենք տալ միասնականության միֆի ընդհանուր բնութագրիչները.

- միասնականության միֆը, հիմնվելով դիխոտոմիաների՝ հակադրությունների վրա, կատարում է հասարակության շերտազատում՝ առաջ մղելով «մենք»-ի և «նրանք»-ի գաղափարը,
- յուրաքանչյուր ուժ «նրանք»-ին վերագրում է համամարդկային բացասական հատկանիշներ, որոնք հասարակության մեջ առաջացնում են վախ, տագնապ, զզվանք, խորշանք: Դրանով այն անհատին գցում է տեղեկատվական թակարդը և կառավարում սոցիալական վարքագիծը,
- լինելով չհիմնավորված և անորոշ՝ այն աշխատում է սոցիալական մեկուսացման վախի և ներշնչման միջոցով,
- սեփական կարծիքը հասարակական ներկայացնելով՝ միասնականության միֆն իրականացնում է վերկանիշների մանիպուլյացիա՝ յուրաքանչյուր այլընտրանքային կարծիք համարելով վտանգներով լի և մերժելի,
- այսօր այն բավականին ակտիվ կիրառվող քաղաքական մանիպուլյացիա է, որն ազդում է հանրության ենթագիտակցական շերտի վրա: Դրա ստեղծման և տարածման հիմնական աղբյուրը մեդիա միջոցներն են:

«Մենք»-ի՝ Յուրայինի, Հարազատի և «Նրանք»-ի՝ Ուրիշի, Օտարի, Թշնամու կերպարների ստեղծումը ազգային ինքնության հարացույցների կառուցարկման պարտադիր ու անհրաժեշտ պայմանն է, քանզի ինքնությունը որպես հայելի արտացոլում է ոչ միայն «Մենք»-ի ինքնապատկերացումներն ու ինքնագնահատականները, այլև «Նրանք»-ի Ուրիշի մասին իր պատկերա-

ցումները և Ուրիշի կողմից արված բնորոշումների նկատմամբ իր վերաբերմունքի ձևերը [3, 12]: Միասնականության միջին աշխատում է հենց այս սկզբունքով: Արված տարանջատումն անհատի մոտ առաջացնում է վախ սոցիալական մեկուսացումից, «ուրիշների» ցուցակում հայտնվելուց, և նա նախընտրում է գնալ ամբոխի հետևից: Այս միջոցով քաղաքական ուժերը կարողանում են տնօրինել անհատի վարքագիծը, կառավարել նրա մտքերը մղելով որոշակի գործողությունների: «Մենք»-ի և «Նրանք»-ի հարաբերությունները հաճախ թշնամական են, «նրանք»-ը հանդես է գալիս որպես հակահերոս և պարուրվում համամարդկային բացասական հատկանիշներով: Թշնամուն ներկայացնող կերպարները զուրկ են լինում դրական գծերից, հարուցում են զովանք ու խորշանք, արթնացնում վտանգի, անորոշության, տագնապի զգացողություն [3, 13]: Բնական է, որ անհատը չի ցանկանա գնալ նման մարդու հետևից և կնախընտրի դեմ գնալ սեփական սկզբունքներին կամ էլ պարզապես լռել: Այլ խոսքով՝ միասնականության միջև անհատին զցում է «Լռության պարույր»-ի մեջ՝ զրկելով ազատ և տրամաբանական ընտրության կարողությունից¹: Պատահական չէ, որ միջերն աշխատում են մարդու ենթագիտակցական շերտերի վրա: Հետազոտող Ն. Մելքոնյանը իր հոդվածում առաջ է քաշում հետևյալ տեսակետը. քաղաքականության մեջ անտագոնիստական հասկացությունների կիրառումը բավական տարածված տեխնիկա է, քանի որ մարդը մշտապես հակված է գնահատել երևույթները որպես լավ կամ վատ, ինչն էլ առասպելի ակտուալացման հիմք է դառնում: Նման առասպելներում քաղաքական իմիջը կառուցվում է՝ հիմնվելով բնակչության մեծ մասի ցանկությունների ու նախընտրությունների վրա՝ ձգտելով հասնել իմիջը կրող սուբյեկտի և ընտրողի միջև յուրահատուկ համախմբման («Մենք»-ի զգացողության), դա էլ այնուհետև հակադրել մյուս թեկնածուներին («Նրանց»): «Մենք»-«Նրանք»-ի ակտիվ և համոզիչ կիրարկումը նպաստում է հետևյալ զգացումների ձևավորմանը և արտահայտմանը. թշնամիներ հայտարարվածների նկատմամբ ցասումնալից ընկալում, ագրեսիա ու դյուրագրգռություն: Այս տեսանկյունից նման միջոցների նպատակային օգտագործումը բերում է քաղաքական պայքարի տեղավորմանը հույզերի և կրքերի իռացիոնալ դաշտ, որտեղ ռացիոնալ հիմնավորում ընդամին չի էլ ենթադրվում, որտեղ «ո՞ւմ և ինչո՞ւ ես ընտրելու» հարցերի ամենատարածված պատասխանը դառնում է՝ «որպեսզի մյուսը չանցնի»-ն [4, 101]: Ընդհանուր առ-

¹ «Լռության պարույրի» գաղափարը առաջ է քաշել գերմանացի քաղաքագետ Էլիզաբեթ Նոել-Նոյմանը: Տերմինը բացատրում է այն միտումը, որ մարդիկ նախընտրում են հրապարակավ չբացահայտել իրենց կարծիքը, երբ տեղյակ են, որ դա մերժելի է մեծամասնության կողմից: Դրանով նրանք հայտնվում են մի երևակայական պարույրի մեջ, որն ավելի է մեծանում սոցիալական ճնշումների ազդեցությամբ: Այն պայմանականորեն անվանվել է «լռության պարույր»:

մամբ միասնականության միջը, ինչպես մնացած քաղաքական միջերը, միտված են ստեղծելու նոր իրականություն: Բացի վերջինիս ստեղծումից՝ նրանք իրականացնում են նաև հասարակական դերերի բաշխում, տարանջատում են հանրության՝ դրանով դարձնելով առավել խոցելի և կառավարելի:

Միասնականության միջի դրսևորումներ կարելի է գտնել նաև հայ իրականության մեջ: Մեր ուսումնասիրության հղանքն ընդգրկում է Հայաստանի անկախության նախօրեին և դրան հաջորդած քաղաքական իրադարձությունները, քանի որ բավական է պատմական հետահայաց կատարել, և կնկատենք՝ «մենք»-ի և «նրանք»-ի բաժանման մեկնարկը տրվել է անկախության գաղափարների տարածմանը զուգընթաց: Իհարկե, ինչ-որ առումով, դա նաև պատմության թելադրանքն էր:

1987 թվականին ԽՄԿԿ ԿԿ Գլխավոր քարտուղար Մ. Գորբաչովի կողմից հռչակված և ԽՍՀՄ-ում քաղաքական համակարգի ազատականացմանը սկիզբ դրած «պերեստրոյկային» Լեոնային Ղարաբաղում և Հայաստանի մի շարք մարզերում հաջորդեցին ազգային-ազատագրական շարժման ակտիվացմանը միտված ցույցեր: Չնայած այդ շրջանում դրանք սքողված էին բնապահպանական խնդիրների բարձրացման քողով, սակայն իրականում ապրելու մշակույթի փոփոխություն էին նախանշում: Մարդկանց աչքի առաջ քանդվում էր հինը, վստահելին, և ասպարեզում նոր հերոսների կարիք էր զգացվում: Նախկին, արդեն իսկ սպառված կարգերի մերժումը և նորը կառուցելու հույսի փնտրտուքը մարդկանց դուրս էր բերում փողոց: Երկրում սկսել էր վստահության ճգնաժամ: Նման անցումային իրավիճակներում հասարակությունը զգում է իրական առաջնորդների կարիք, մարդկանց, ովքեր ունեն հստակ ազգային գաղափարախոսություն: Առաջին ուժը, որը պետք է հանդես գար հերոսի կերպարում, «Ղարաբաղ կոմիտեն» էր, որը հիմնադրվեց Ի. Մուրադյանի կողմից 1987 թվականին: Այն նպատակ էր հետապնդում կենտրոնական իշխանությունների ուշադրությունը բնեռել Լեոնային Ղարաբաղը Հայաստանին վերամիավորելու հայ ժողովրդի պահանջի վրա: Երկրում տեղի ունեցող զարգացումները հանգեցրին 1991 թվականի սեպտեմբերի 23-ի ընտրություններին, երբ հասարակության մի ստվար զանգված «Այո» ասաց անկախության գաղափարին: Այս պարագայում «մենք»-ի մեջ անկախության գաղափարի տարածողներն էին, իսկ «նրանք»-ի կերպարում հանդես էին գալիս նախկին կարգերի վերականգնման ջատագովները: Պայքարը դեռևս անձնավորված չէր: Տարանջատումն ավելի շատ գաղափարական էր: Անկախականների գաղափարների տարածմանը ձեռնամուխ եղավ զանգվածային մեդիան, մասնավորապես տպագիր մամուլը: Պատահական չէ, որ այդ շրջանը համարվում է տպագիր մամուլի ոսկե դար:

Միասնականության միջի դրոշակակիրներից էր «Անկախություն» թերթը: Այն ի սկզբանե միտված էր անկախական գաղափարների տարածմանը և մերժում էր ցանկացած այլընտրանքային կարծիք, որը կարող էր հնի

վերականգման միտում ունենալ: Այդ ամենի մասին է վկայում թերթի կարգախոսը՝ «Մեր նպատակը միացյալ, ազատ ու անկախ Հայաստանն է, առաջնահերթ խնդիրը՝ Խորհրդային Հայաստանի անկախացումը»: Թերթում հրապարակված յուրաքանչյուր հոդվածում կարմիր գծի պես անցնում են Խորհրդային Միությունից դուրս գալու և ազգի փրկությունը միայն անկախության հետ կապելու գաղափարները: Նոր իրականության ստեղծման կոչերը պարուրված էին միֆերով: Միասնականության միֆը տարանջատում էր մտցրել «մենք»-ի՝ անկախականների և «նրանք»-ի՝ խորհրդային ռեժիմը սատարողների միջև: Թերթն իր համարներից մեկում գրում է. «Նրանցից մենք ոչ մի ակնկալիք չունենք, էլ ուր մնաց Հայկական հարցի կամ նրա բաղկացուցիչ մաս հանդիսացող Արցախյան հարցի լուծումը»: Երկրում տիրող իրավիճակի ողջ պատասխանատվությունը դնելով նախկին կարգերի վրա՝ հոդվածագիրները փորձում էին ստեղծել դավադիր ուժի կերպար՝ հանձին Խորհրդային Միության, որտեղ հայ ժողովուրդը կանգնած է ֆիզիկական բնաջնջման առաջ: «Ախր ո՞ր մի ժողովուրդն է բախտավորվել այս կայսրության ձեռքի տակ, որ մենք բախտավորվենք», - շարունակում է թերթը [2, 3]: Նման գաղափարների տարածումը հասարակության լայն շերտերի վրա ազդելու և ժամանակի դիսկուրսը այդ ուղղությամբ տանելու միտում ուներ: Միասնականության միֆի կայացման համար նրանք Խորհրդային Միությունը ներկայացնում էին ոչ միայն դավադիր ուժի, այլև օտարի կերպարում: Թերթն իր համարներից մեկում գրում է. «Այսօր Հայաստանը օտարների կրնկի տակ է», ազգն՝ աշխարհասփյուռ և որպես միակ միախթարություն մնացած երազը կորցնելու շեմին, փոքրիկ «ծաղկող» Խորհրդային Հայաստանը արդեն շնչահեղձ է լինում և մի ուժեղ երկրաշարժից հետո, ասես, դավադրաբար կառուցված ատոմակայանի օգնությամբ կվերանա աշխարհի երեսից» [1, 3]: Ինչպես նկատում ենք, օտարի դերում կարող է հանդես գալ ինչպես անհատը, այնպես էլ կուսակցությունը, որն է կազմակերպություն կամ քաղաքական ուժ: Հարկ ենք համարում նշել, որ թերթի հիմնական հոդվածագիրներից մեկը «Ազգային ինքնորոշում միավորում» կուսակցության առաջնորդ Պարույր Հայրիկյանն էր: Միասնականության միֆի կայացումը ինչ-որ առումներով կապվում էր նաև նրա անձի հետ, քանի որ նա դրա ձևավորմանը ձեռնամուխ եղավ նաև 1998 թվականի նախագահական ընտրություններում: Դրա նախօրյակին Ազատության հրապարակում տեղի ունեցած հանրահավաքի ժամանակ հնչած նրա ելույթը միասնականության միֆի կենդանի օրինակ էր: «Մենք այսօր ում պետք է ձայն տանք, նրան, ով ժամանակին Ալիևների հետ մտածում էր՝ ինչպես ավելի լավ հաճոյանա Բրեժնևներին, և մրցման մեջ էին մտել Բրեժնևի կոշիկները մաքրելու հարցում, թե նրան, ով իր փոքր ու ազատ Արցախում ասում է՝ ես ունեմ իմ ինքնորոշման իրավունքը, և դրանից վեր ոչինչ չկա: Կանցնի ևս մեկ շաբաթ, և մենք կծիծաղենք ասելով՝ ով էին այդ Դեմիրճյանականները, ով էին այդ Լևոնականները,

նրանց չենք էլ հիշում» ասվում էր ելույթում [10, 38: 07-38-35]: Ի դեպ, Հայրիկ-յանի ելույթի ազդեցիկ հաստատումները սկսեցին ցուցադրվել բոլոր ընդդիմադիր հեռուստատվիքներով, և կարող ենք փաստել, որ այն ազդեցություն էր ունենում հասարակության մի սովորական զանգվածի վրա:

Միասնականության միֆի կիրառումից գերծ չէր մնացել նաև «Հայքը», որը ՀՀ Կառավարության վրա ազդեցության տեսանկյունից կարող ենք առանձնացնել «Գնացքից թոչնու ժամանակը» հոդվածների շարքը, որի հեղինակը Հայաստանի Գերագույն խորհրդի պատգամավոր Վազգեն Մանուկյանն էր: Հոդվածում հեղինակը ներկայացնում է մի շարք փաստեր՝ ինչու է պետք դուրս գալ ԽՍՀՄ կազմից: Բացի փաստական վերլուծությունից՝ այն նաև միասնականության կոչ էր, որը կամա թե ակամա կատարում էր «մենք»-ի և «նրանք»-ի բաժանում: «...Վախկոտները և թույլերը թող հեռանան հայրենիքից, դա ազգի փոշին է, թող մնան ուժեղները, նրանք, ովքեր ձգտում են իրենց հայրենիքում մարդուն արժանավայել կյանքով ապրել, նրանք ովքեր հավատք ունեն մեր ազգի սպագայի հանդեպ...»: «Թույլեր» և «վախկոտներ» ասելով՝ հեղինակը նախանշում է հասարակության այն հատվածներին, ովքեր դեմ են նոր փոփոխություններին, այսինքն՝ անկախական գաղափարներին: «Եվ մենք ուս-ուսի տալով՝ նորից կվերականգնենք մեր նախկին հզորությունը, մեր պետությունը», ավարտում է նա [7, 15]: Ինչպես նշել ենք հոդվածի սկզբում, միասնականության միֆ ստեղծելիս «նրանց» վերագրվում են համամարդկային բացասական հատկանիշներ: Այս սկզբունքով էլ հեղինակը շարադրել է հոդվածների շարքը:

Անկախական գաղափարների տարածման համար միֆաստեղծման գործընթացին ձեռնամուխ են եղել նաև «Ազգ», «Հայաստանի Հանրապետություն», «Երկիր» և մի շարք այլ պարբերականներ:

Խորհրդային Հայաստանում առկա այլախոհական և ընդդիմադիր ուժերի համառ պայքարի արդյունքում տեղի ունեցավ երկար սպասված անկախության հանրաքվեն, որին հաջորդեցին նախագահական ընտրությունները: Հասարակությունը տոգորված էր նորը կառուցելու հույսով: Մակայն նրանք չէին կանխատեսել այն բոլոր խոչընդոտները, որ իր հետ բերեց երկար փափագելի անկախությունը: Օրեցօր վատթարացող սոցիալական պայմանները, էներգետիկ ճգնաժամը, համատարած գործազրկությունն ու տարածքային անվտանգության սպառնալիքները մարդկանց գցեցին հուսալքության թակարդը: Մի քանի տարի տևած ճգնաժամային տրամադրությունները հանգեցրին նրան, որ երկրորդ նախագահական ընտրություններում հասարակության և իշխանության միջև այլևս փոխըմբռնում չկար, ինչը հանգեցրեց նոր միֆերի ստեղծման անհրաժեշտությանը: Ի տարբերություն նախագահական առաջին ընտրությունների՝ այս անգամ պայքարն անձնավորված էր: Քաղաքական թատերաբեմում ՀՀ առաջին նախագահ Լևոն Պետրոսյանը և նախկին վարչապետ Վազգեն Մանուկյանն էին: Վերջիններս, կրկին ունենալով հասա-

րակության աջակցության կարիքը, դիմեցին միֆերի օգնությանը: Առաջինը միասնականության միֆի ստեղծմանը ձեռնամուխ եղավ գործող նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանը: Նախընտրական քարոզարշավի ընթացքում Լ. Տեր-Պետրոսյանը հրավիրված մամուլի աուլիսի ժամանակ ժողովրդին հորդորեց հավատալ միայն իրենց՝ տալով միասնականության միֆի ստեղծման մեկնարկը. «Կլինեն ուժեր, որ ձեզ կխոստանան ավելի բարձր աշխատավարձեր և թոշակներ, եթե հավատաք դրանց, ուղղակի մեղք եք, ազգովի մեղք ենք»: Ի հեճուկս նրա հորդորներին՝ ընդդիմադիր մեկ այլ թեքնածու՝ ՀՀ նախագահի ազգային անվտանգության գծով խորհրդատու Աշոտ Մանուչարյանը, իր հերթին ասում էր, որ երկրում տիրող իրավիճակի համար մեկ մեղավորը երկրի բարձրագույն իշխանությունն է, ինչպես նաև նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանը. «Մենք շրջում ենք Հայաստանի մարզերում, ամենուր վիճակը մեկ է, տարեցները չեն ստանում իրենց թոշակը, չեն վարձատրվում ուսուցիչները... Եվ այս ամենի համար ուրիշ անուններ չտաք, համար մեկ մեղավորը նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանն է և բարձրագույն իշխանությունը»: Քանի որ հիմնական պայքարը ծավալվում էր երկու թեկնածուի միջև, շուտով բոլոր ընդդիմադիր ուժերը միավորվեցին՝ առաջադրելով մեկ թեկնածու՝ «միասնականության թեկնածու», որ Վազգեն Մանուկյանն էր: Նա էլ իր հերթին ակտիվորեն օգտագործում էր միասնականության միֆը՝ կատարելով «մենք» և «նրանք» բաժանումը: Այն ավելի ակտիվացավ ընտրություններին հաջորդած հանրահավաքների ժամանակ, քանի որ դրա արդյունքները գոհացնող չէին ընդդիմադիր կուսակցությունների համար: Երկրում տիրող իրավիճակը իր արտացոլանքն էր գտնում մեդիայում: Թերթերում, ռադիոյում և հեռուստատեսությամբ հնչող իրարամերժ կարծիքները հասարակությունը բաժանել էին երկու մեծ խմբի: Իրադարձությունները անբախում չէին ընթանում. դրանք ուղեկցվում էին հանրահավաքներով, բողոքի ցույցերով, հացադուլներով: Հասարակությունը երկփեղկված էր և խոցելի: Այս պարագայում միասնականության միֆը գործեց գործող նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանի օգտին, սակայն այն շուտով կորցրեց իր ազդեցության ուժը, որին հաջորդեց նախագահի հրաժարականը:

Միասնականության միֆի կիրառման բազում օրինակներ կարող ենք գտնել նաև Հայաստանի Հանրապետությունում տեղի ունեցած բոլոր ընտրությունների ժամանակ: Այն մասնակիորեն օգտագործվեց նաև 2013 թվականի ընտրությունների ժամանակ «Ժառանգություն» կուսակցության նախագահ Բաֆի Հովհաննիսյանի կողմից, ով պայքարը ծավալում էր գործող նախագահ Սերժ Սարգսյանի դեմ: Սակայն այն կիսատ մնաց և այդպես էլ չհասավ իր կայացման գագաթնակետին: Այս առումով միասնականության միֆը իր բազմակի և լիարժեք դրսևորումներն ունեցավ 2018 թվականի «թավշյա» հեղափոխության և դրան հաջորդած իշխանափոխության ընթացքում: «Ինչպես հաճախ է լինում անցումային և ճգնաժամային փուլերում, հանգեցվեց

դիխտոմիկ պատկերացումների՝ սևի և սպիտակի, չարի և բարու հակադրությանը. արդիականացվեց և սկսեց տարածվել «Մենք–Նրանք» առասպելալույթը քաղաքական հաղորդակցություններում արթնացնելով և ակտիվացնելով մի շարք առասպելներ, որոնց միջոցով էլ փորձ արվեց լուծելու քաղաքական միջներում սիմվոլիկայի կիրառման տեսանկյունից ևս մեկ կարևոր խնդիր՝ մեկ միասնական գաղափարի շուրջ տարբեր սոցիալական շերտերի, սեռի, տարիքի, տարբեր շահեր հետապնդող մարդկանց միավորումը և համախմբումը [6, 82]: Այս պարագայում միավորման միջը «Մենք»-ի ներքո աշխատեց հոգուտ ներքին համախմբման:

Միասնականության միջի օգնությանը դիմեց նաև Երևանի նախկին քաղաքապետ Հայկ Մարությանը 2018 թվականի քաղաքապետի ընտրություններին նախորդած նախընտրական քարոզարշավի ժամանակ: Նրա կողմից արված արտահայտությունը՝ «Մենք սպիտակ ուժերն ենք, մյուս բոլորը սեւ ուժերը, մեր դեմը խաղ չկա» դարձել էր թևավոր խոսք և ակտիվորեն արձարծվում էր զանգվածային և սոցիալական մեդիայում: Հակադրությունների տարանջատման փորձը միանշանակ չընդունվեց հասարակության կողմից, բայց ընտրությունների արդյունքները ապացուցեցին, որ այն ունեցավ իր ազդեցությունը:

Եզրակացություն: Մեր կողմից վերլուծված տեսական գրականությունը և իրականությունից վերցված օրինակներով դրա համադրումը մեզ հնարավորություն են տալիս հանգելու այն գաղափարին, որ միասնականության միջի դիցաբանությունը կարելի է համարել քաղաքական «լեզուներից» մեկը, որը թեև առաջին հայացքից իրականացնում է միավորման գործառույթ, իրականում ցանկանում է յուրայինի և օտարի կերպարների ներմուծման միջոցով ազդել հասարակության լայն շերտերի վրա և ստանալ նրա վստահության քվեն: Այն, ինչպես այլ քաղաքական միջերը, հանդես է գալիս որպես թիրախային լսարանի հետ արդյունավետ և համաչափ հաղորդակցություն ապահովելու մեխանիզմ, որին տիրապետելը քաղաքական առաջնորդներին և ուժերին հնարավորություն կտա հասնելու ցանկալի արդյունքի: Այս ամենը կարող է իրականացվել զանգվածային մեդիա միջոցների ճիշտ օգտագործմամբ, քանի որ վերջիններիս միջոցով է տեղի ունենում հիմնական հաղորդակցումը հասարակության և իշխանությունների միջև:

Միասնականության միջը ակտիվորեն կիրառվել և շարունակում է կիրառվել ՀՀ-ում տեղի ունեցած գրեթե բոլոր քաղաքական կարևոր իրադարձությունների ժամանակ: Պատահական չէ, որ այն համարվում է քաղաքական ուժերի զինանոցի անբաժանելի մասնիկը:

Գրականություն

1. «Անկախություն» պարբերական, Կամ այսօր կամ երբեք, Երևան, 1987, նոյեմբերի 7, թիվ 3:
2. «Անկախություն» պարբերական, Դարձի գանք, Երևան, 1988, դեկտեմբերի 7, թիվ 48 (58):
3. Ջաքարյան Ս. Ա., «Մենք»-ի և «Նրանք»-ի կերպարները հայկական էպոսում, Երևան, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», «ԵՊՀ» հրատ., 2018, էջ 12-28:
4. Մելքոնյան Ն. Ար., Քաղաքական միջոլոգիան 2008-ի նախագահական ընտրությունների համատեքստում | «21-րդ դար», «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամի հանդես, N 2, Երևան, 2009 թ., էջ 94-101:
5. Մելքոնյան Ն. Ար., ՋԼՄ-ում կիրառվող մանիպուլացիոն հնարներն ու սոցիալ-հոգեբանական ազդեցության մեխանիզմները, Երևան, «21-րդ դար», «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամի հանդես, 2015, էջ 53-74:
6. Մելքոնյան Ն. Ա., Ասրիյան Է. Վ., Հայաստանյան «Թավշյա» հեղափոխության միջերը | Բանբեր Երևանի Համալսարանի, Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն, «ԵՊՀ» հրատ., 2018, 3 (27), 74-83 էջ:
7. «Հայք» շաբաթաթերթ, Գնացքից թռչելու ժամանակը, Երևան, 1990, թիվ 15, 16, 18, 19:
8. Յարայան Կ. Էդ., Սոցիալական դիցարարությունը որպես իրականության կառուցարկման ձևաչափ, Երևան, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն», «ԵՊՀ» հրատ., 2022, էջ 18-26:
9. Շափաղաթյան Հ. Ն., Լիդեր-քաղաքական գործչի հոգեբանական բնութագրերը, Երևան, «Մանկավարժության և հոգեբանության հիմնախնդիրներ», «ԵՊՀ» հրատ., 2015, էջ 95-105:
10. Պասկևիչյան Տիգրան, Ակնաստեսի հուշերը [/https://www.google.com/search?q vid:joV_Y6oLtHk, 38:07-38-35, \(մուտք 03.17.2023\):](https://www.google.com/search?q vid:joV_Y6oLtHk, 38:07-38-35, (մուտք 03.17.2023):)
11. Жирарде Р. Политические мифы и мифологии // Политическая наука. Теоретико-методологические и историко-культурные исследования. М.: 1996, с. 47-54.
12. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс, изд. «АСТ», М.: 2002, с. 108-116.
13. Цуладзе А. Политическая мифология, изд. «ЭСКМО», М.: 2003, с. 383.

Миф о «Единстве» как инструмент конструкции реальности

Лиана Мартиросян

Резюме

Ключевые слова: политические мифы, контрасты, большинство, спираль молчания, борьба, политическая программа, мифотворчество

В статье мы попытались исследовать архетипические основания мифа о единстве, обеспечивающие его устойчивость, основные мифологемы, составившие семантическое поле исследуемого мифа, закреплённые за ним в сознании элит и рядовых граждан. На основе данных прикладных исследований, реализованных при участии автора, делается вывод об амбивалентности мифа о единстве, ценностном рассогласовании элит и граждан, различных коннотациях единства в массовом и элитарном сознании, обозначившихся линиях социальных расколов, когнитивном диссонансе, фрустрациях, сдерживающих формирование целостного и непротиворечивого представления о государстве.

Статья посвящена изучению политических мифов, которые используются в политике как форма коммуникации между обществом и политическим субъектом. Эти истории играют важную роль в формировании нашей культуры и не лишены политических тем. В частности, раскрыта сущность мифа о единстве, актуальность которого возрастает в периоды социальных кризисов, когда обществу нужны новые объединяющие символы или когда у человека возникает проблема ориентации и выбора. В статье также анализируется формирование политических мифов, которые распространяются благодаря современным коммуникационным технологиям и СМИ. Утверждается, что помимо негативного влияния на общественное сознание, миф может иметь и положительный эффект, который выражается в мобилизации общества, без чего иногда невозможно преодолеть кризис. Методологическую основу статьи составляют методы анализа, сравнения, и обобщения. В ходе исследования мы также применяли методы объединения и историзации архивных видеоматериалов, а также других научных материалов. Эта статья призвана предложить новый подход к анализу мифов и той роли, которую они играют в области политических наук.

The Myth of “Unity” as a Reality Construction Tool

Liana Martirosyan

Summary

Key words. *political myths, contrasts, majority, spiral of silence, struggle, political program, myth-making*

This article is an attempt to explore the archetypal foundations of the myth of unity, which ensure its stability, the main mythologemes that form the semantic field of the myth under study, attached to it in the minds of elites and ordinary citizens. Based on the applied research data, implemented with the participation of the author, the conclusion is made about the ambivalence of the myth of unity, the value mismatch between elites and citizens, the various connotations of unity in the mass and elite consciousness, the lines of social splits that have emerged, cognitive dissonance, frustrations that hinder the formation of a holistic and consistent representation about the state.

The article is devoted to the study of political myths used in politics as a form of communication between society and a political subject. These stories play an important part in shaping our culture and are not devoid of political themes. In particular, we have revealed the essence of the myth of unity, the relevance of which grows in times of social crisis when society needs new, unifying symbols or when a person has a problem of position and choice. The article also analyzes the nature and features of the formation of political myths, which are widely used due to modern communication technologies and mass media. It is argued, that in addition to the negative impact on public consciousness, the myth can also have a positive effect, which is expressed in the mobilization of society, without which it is sometimes impossible to imagine overcoming the crisis. This paper aims to suggest a new approach towards the analysis of myths and the role they play in the field of political sciences.

Ներկայացվել է 01.04.2023 թ.

Գրախոսվել է 14.04.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.